

Jak se vyvíjí dětská řeč

K tomu, aby dítě mluvilo správně, aby nejen správně vyslovovalo, ale mělo přiměřenou slovní zásobu a používalo správné tvary slov, je potřeba, aby byla splněna řada předpokladů.

Logopedka Mgr. Martina Křivková na svém semináři, který se konal v minulém školním roce v jihlavské pobočce NIDV, uvedla, že nutnými podmínkami pro to, aby se řeč dítěte vyvíjela správně, je nepoškozená centrální nervová soustava, normální intelekt, nepoškozený sluch, vrozená míra nadání pro jazyk a v neposlední řadě přiměřené sociální prostředí. „Vývoj řeči probíhá v jednotlivých stádiích a může v něm dojít k obdobím akcelerace nebo retardace. Některá stádia nemohou být vynechaná, délka jejich trvání může být individuální,“ uvádí Mgr. Křivková, která mi spolu se svou kolegyní z oboru, pražskou klinickou logopedkou Mgr. Markétou Hrubínovou, odpovídala na otázky týkající se dětské řeči.

Stádia vývoje řeči se dělí na přípravná stadia a vlastní vývoj řeči. „Přípravná stádia probíhají již v prvním roce života. Patří sem první řečový projev bezprostředně po narození dítěte až do doby, kdy se začíná měnit do melodičtější dětské řečové produkce. Dítě po narození vyjadřuje nelibost na změnu teploty, na pocit hladu. Důležitou součástí tohoto stádia je i sání, žvýkání a cumlání,“ říká Mgr. Křivková. Dodala, že jedním z prvních projevů je primitivní nepodmíněný hlasový reflex – křik. „Po 6. týdnu života dostává křik určité citové zabarvení. Křikem dítě vyjadřuje nejprve nepříjemné pocity a kolem třetího měsíce i pocity příjemné.“ Kolem 8. až 10. týdne života dítěte se objevuje broukání. „Zvuky jsou výsledkem ‚hry s mluidly‘. Nejprve se objevují ty, jež vznikají na rtech a mezi kořenem jazyka a patrem. Tyto skupiny svalů dítě používá i při sání. Zvukový projev dítěte získává postupně melodičnost,“ konstatuje logopedka. Na tuto fázi

navazuje etapa pudového žvatlání. „Dítě si hraje s řečovými orgány. Pohyby jsou podobné jako při přijímání potravy a jsou doprovázeny hlasem a zvuky, které dítě vydává, jsou velmi variabilní a nefixují se. Toto stádium vývoje řeči se objevuje i u dětí neslyšících,“ říká Mgr. Martina Křivková. Napodobovací žvatlání, které tvoří další stádium vývoje řeči, přichází mezi 6. až 8. měsícem života. „Na základě napodobování začíná dítě stavět hlásky mateřského jazyka. Jde ovšem jen o napodobování zvuků. Dítě postupně přestává artikulovat zvuky, které ve svém prostředí neslyší, což souvisí se zapojením vědomé sluchové a zrakové kontroly,“ uvádí logopedka.

Kolem 10. měsíce věku dítěte pak přichází stádium, na které se všichni rodiče velmi těší, a to porozumění řeči. „Toto období je závislé na mluveném jazyce. Dítě sice nechápe obsah slov, ale reaguje na to, co slyší v asociaci, v konkrétní situaci, která se často opakuje. Obsah rozlišuje podle melodie, přízvuku, zabarvení v hlase mluvícího. Jde o prvosignální úroveň. Dítě ještě samo nemluví, že rozumí, vyjadřuje motorickou reakcí,“ uzavírá Martina Křivková informace o vývoji řeči dítěte v prvním roce života.

První slova

Kolem prvních narozenin se rodiče často dočkají prvního slůvka. První „máma“, „ham“ nebo „bába“ by ale neměly být signálem, že vývoj řeči teď už půjde sám od sebe. Naopak, na rodiče a později i učitele čeká řada oblastí, které je potřeba rozvíjet. „Zaměřujeme se na všechny jazykové roviny, které se vzájemně prolínají. Nesmí se opomíjet ani obsahová, gramatická

i pragmatická jazyková rovina. Foneticko-fonologická jazyková rovina zahrnuje zvukovou stránku řeči a výslovnost, morfologicko-syntaktická jazyková rovina pak gramatiku a stavbu vět. Lexikálně-sémantická jazyková rovina v sobě skrývá slovní zásobu a porozumění slovům a pragmatická jazyková rovina pak používání řeči v sociálním prostředí,“ vysvětluje logopedka. Na pragmatickou jazykovou roviny má podle jejich zkušeností velký vliv to, v jakém sociálním prostředí dítě žije a jakým vzorům je vystaveno.

I když popis jednotlivých rovin vypadá složitě a vědecky, nejde o nic komplikovaného a většinu věcí rodiče, kteří se svému dítěti věnují, a také učitelé rozvíjejí naprosto přirozeně. Pokud se snaží čistě vyslovovat a „nepolykat“ hlásky, rozvíjejí rovinu foneticko-fonologickou. Když dítěti často čtou a povídají si s ním, vysvětlují mu různé věci a hrají s ním hry, přirozeně se tím rozvíjí lexikálně-sémantická jazyková rovina řeči dítěte. Morfologicko-syntaktickou rovinu pak rozvíjejí užíváním správných tvarů slov a používáním celých vět. Pragmatická jazyková rovina řeči dítěte se pak odvíjí od kultury prostředí. Pokud jsou dospělí, kteří se o dítě starají, zvyklí zdravit, děkovat a žádat, naučí se to přirozeně i dítě, a naopak pokud má dítě jako vzor člověka, který se chová nezdravě, osvojí si nevhodný model chování i řeči.

Řeč dítěte v předškolním období

Výslovnost se během čtvrtého a pátého roku dítěte podle zkušeností Mgr. Marty Křivkové spontánně upravuje. „Pokroky v řeči dítěte jsou patrné také ve větné stavbě. Roste zájem dítěte o mluvenou řeč, dítě vydrží již delší dobu

naslouchat krátkým povídkám, a zpravidla umí říkanky, jejichž počet narůstá. S vývojem řeči dochází u dítěte i k rozvoji poznatků o sobě a o okolním světě," uvádí. „Pětileté dítě již dokáže slovy vysvětlit fungování jednoduché věci, splní tři nenavazující pokyny, a to ve správném sledu, a rádo poslouchá dlouhé příběhy.“ Dítě, jehož řeč se vyvíjí správně, také vypráví obsah příběhu. „Rozumí návaznosti událostí, dokáže užívat rozvinuté věty, mluví o příčině a hraje si se slovy," říká logopedka. To vše jsou věci, které lze jak využít, tak přirozeně rozvíjet během pedagogické a výchovné práce s dětmi. Opět stačí s dětmi mluvit, vyprávět jim a také jim dát slovo. Pokud se stane, že dítě použije slovo v nesprávném tvaru nebo neadekvátní výraz, buď po něm slovo zopakujeme, ale ve správném tvaru, nebo zopakujeme celou větu s vhodnějším výrazem. Dítě nikdy neopravujeme, protože tím bychom je demotivovali, nemělo by chuť si s námi povídat, ale jeho řečový projev korigujeme přirozenou cestou.

Jak mluví předškolák? Děti před nástupem do školy, tedy mezi pátým a šestým rokem svého života, už dokážou vyprávět příběh podle obrázkové knihy. „Používají časové pojmy, řeknou své jméno a bydliště a v jejich řeči se už nevyskytují téměř žádné dysgramatismy. Dítě v tomto věku dokáže konverzovat, poskytuje a přijímá informace," říká logopedka.

Kdy vyhledat logopeda?

Co si můžeme představit pod pojmem zdravý vývoj dětské řeči? Podle čeho poznám, že se řeč mého dítěte vyvíjí správně? „To je docela těžká otázka, na tohle nerada odpovídám plošně," říká logopedka Markéta Hrubínová. „Existují nějaké rámcové přehledy nebo tabulky, které ale mohou rodiče doslova vyděsit, protože jejich dítě do nich nezapadá. Musíme proto mít na mysli flexibilitu vývoje dětské řeči. Například u ročních dětí se začínají objevovat první slůvka. Pokud se tak nestane, dítě ale přitom normálně reaguje na zvukové podněty, nemusí to vůbec nic znamenat. Stejně tak se píše, že dvouleté dítě začíná stavět větu. V tabulkách taky najdeme, kdy začne ohýbat slova, nebo jak se vyvíjí výslovnost po jednotlivých artikulačních okresech. I tyto fáze dítě může přeskočit nebo si je přehodit. Je to individuální. Je dobré si ale například ohlídat, když třeba čtyřleté dítě ještě neměkká. Tehdy už potřebuje pomoci. Stejně jako když zaznamenáme nějakou artikulační vadu, která by se bez našeho zásahu mohla zafixovat.“

Podle Marty Křivkové je velkou chybou, když není logopedická péče zahájena u dítěte, které užívá po třetím roce jen izolovaná nebo výrazně zkomolená slova. Zde je často nutné, aby se rodiče velmi asertivně domáhali toho, aby jim pediatr

Namalovala Klára Snopková, MŠ U mlýna, Uherské Hradiště

dal doporučení k logopedické péči. Dítě s tímto problémem by totiž mělo navštěvovat klinického logopeda, což je zdravotnický pracovník, jehož péče je hrazena ze zdravotního pojištění. Řada dětských lékařů ale problémy s řečí malých dětí bagatelizuje a dítě se dostane k logopedovi relativně pozdě. Proto by pedagogové v mateřských školách, kteří u dětí, jež mají v péči, podobné problémy pozorují, měli apelovat na rodiče, aby uvažovali o návštěvě logopeda, případně je podpořit v jejich snaze získat potřebné doporučení. A to i v případě, že mateřská škola poskytuje dětem logopedickou prevenci. Ta totiž pomůže zejména dětem s bezproblémovým vývojem řeči, kdežto děti, jejich řečový vývoj je nějak narušen, pomůže v kombinaci s péčí klinického logopeda a soustavnou prací, kterou s dítětem provádějí především rodiče.

Podle Marty Křivkové je chybou myslet si, že se slovní zásoba dítěte postupně rozvine sama. I v případě chudé slovní zásoby, zejména

pokud máme dojem, že nám dítě nerozumí, je dobré zkontrolovat situaci s logopedem, který může odhalit případnou příčinu nebo alespoň dát podnět k dalšímu odbornému vyšetření, což může být psychologické vyšetření nebo vyšetření sluchu. Za chudou slovní zásobou totiž může stát opoždění rozumového vývoje nebo potíže se sluchem. Rodiče i pediatři si často myslí, že k logopedovi může jít dítě, které má už dostatečnou slovní zásobu, že bez slov nebude možné s dítětem pracovat. To je podle Mgr. Křivkové další omyl, který vede k tomu, že se dítě dostane k logopedovi pozdě. Logopedka také upozorňuje, že je nutné respektovat to, že pokud dítě nemá dostatečnou slovní zásobu a dobrou koordinaci mluvidel, není zahájeno vyvozování výslovnosti, ale pracuje se na rozvoji slovní zásoby. „Není pravda, že logoped se zabývá především úpravou výslovnosti a že správná doba pro zahájení logopedické péče je kolem pěti let věku dítěte. Je potřebné

Logopedický seminář

Secce výchovy řeči při Asociaci předškolní výchovy vás zve na pravidelný seminář nazvaný **Uplatňování poznatků z kurzů logopedické prevence v praxi učitelů mateřských škol aneb Jak to děláme u nás**; na semináři se svými zkušenostmi vystoupí učitelky, které prevencí provádějí (např. ty, které absolvovaly některý z kurzů logopedické prevence).

Termín: 3. listopadu od 13 hodin;

místo konání: MŠ Nedvěžská 2224, Praha 10;

lektorky: Helena Kolbábková, Vlastimila Kazdová, Helena Fanturová, případně další;
účastnický poplatek: 120 Kč, členky APV zdarma. Uvítáme předběžné přihlášení zájemců.

Kontakt: Mgr. Helena Fanturová, Mateřská škola speciální, Sasanková, 100 00 Praha 10, helena.fanturova@seznam.cz.

Spojení: metro A, st. Skalka, v hale doprava a pak ven doprava výstupem pro vozíčkáře, venku doleva přes travnatou pláň, první ulice s paneláky je Nedvěžská (MŠ je cca po 20 m).

zabránit tomu, abychom s dítětem procvičovali nepřesnosti – dochází k jejich posilování a fixování,” říká.

Některé předškolní děti začnou koktat. Jak k zadržávajícímu dítěti přistupovat, jak s ním pracovat? „Koktavost se může objevit poprvé už v období, když dítě začíná stavět první věty,” vysvětluje Markéta Hrubínová. Ten raný začátek může mít někdy souvislost s nějakým dětským traumatem – třeba se narodil mladší sourozenec. Je dobré, když se to už tehdy podchytí a rodiče se dozvědí v rámci péče, že se koktavost může znovu objevit a jak s ní zacházet. Tyhle malé děti ale ke mně nepřijdou příliš často, rodičům se třeba zdá, že se dítě jen neumí vyjádřit. Do ambulance se více dostávají až pětileté děti, u kterých se koktavost začíná rozvíjet. Děláme dechová cvičení, pracujeme globálně s tělem a hlasem, intervenujeme v rodině, aby vzala léčbu „za svou“, spolupracujeme s psychologem. Mám dobrou zkušenost

Děti před nástupem do školy, tedy mezi pátým a šestým rokem svého života, už dokážou vyprávět příběh podle obrázkové knihy.

s arteterapií, osvědčuje se rodinné kreslení, práce s barvami. Chce to ale dostatek času. Především je třeba vědět, že za koktavost dítěte nikdo nemůže.

Co může pro dětskou řeč udělat mateřská škola?

Učitelé by dětem měli poskytovat především správný řečový vzor, což není jen přesná

výslovnost, ale také „nepolykání“ hlásek. Též kultivovaná mluva učitele je předpokladem, který vede k tomu, že se dětská řeč rozvíjí správným směrem. Učitel by také měl myslet na to, aby děti měly dostatek prostoru k samostatnému řečovému projevu. Pokud v práci s dětmi převažuje řízená činnost a děti nemají možnost vyslovit svůj názor, přání nebo myšlenku, není to pro rozvoj jejich řeči optimální.

Učitel by měl mít také odvahu promluvit s rodiči o tom, že pozoruje případné problémy v řečovém vývoji dítěte a že by s ním měli navštívit logopeda. Někteří rodiče tyto věci neradi slyší, ale pokud je pedagog podá citlivě, bez podtónu, který by rodiče mohli vnímat jako obviňující, a zdůrazní zejména, že jde o to podpořit správný rozvoj dítěte, že jde o snahu mu pomoci, rodiče jeho slova pravděpodobně přijmou. ■

Mgr. Marie Těthalová

Vláda schválila

povinný rok školky

Stalo se tak ve středu 23. září 2015. Jde o kontroverzní návrh, který již naznačoval, ale k němuž se posléze nehlásil ministr školství Josef Dobeš, který chtěl zavést testování předškoláků, jež by bylo předstupněm k povinné školce. Předchozí lídr školského rezortu Marcel Chládek o tom, že by předškolní děti, tedy děti od pěti let, měly chodit do školky povinně, mluvil od první chvíle, kdy byl uveden do funkce. A nová ministryně školství, mládeže a tělovýchovy Kateřina Valachová tento krok také od počátku velmi podporuje. „Mým cílem je, aby poslední rok před zahájením školní docházky všechny děti v mateřské škole měly co nejkvalitnější přípravu na úspěšný začátek v první třídě. Zkušenosti z ostatních zemí ukazují, že je to správná cesta a že kvalitní předškolní vzdělávání je zárukou úspěchu a kvality v následujících letech docházky,” uvedla nedávno v on-line rozhovoru na portálu idnes.cz ministryně školství Valachová. „Povinný předškolní rok bude ve veřejných předškolních zařízeních bezplatný a bude možné jej plnit podle možností a potřeb dětí – buď v mateřské škole zapsané ve školském rejstříku, nebo případně za určitých podmínek individuálně,” upřesnila záměr ministryně školství Kateřina Valachová. Děti mladší pěti let také budou mít nárok na místo v mateřské škole, a to konkrétně od školního roku

2017/2018 pro čtyřleté děti a od následujícího školního roku pro děti tříleté. „Vyhovujeme tím přáním a potřebám rodičů, kteří z důvodů pracovního vytížení potřebují, aby bylo o jejich děti řádně postaráno,” dodala ministryně.

Podle odborníků, například podle dětského psychologa Václava Mertina, jde o velmi problematické opatření. „Žijeme v určitém státě, a ten by na nás neměl nakládat povinnosti tehdy, pokud to není nezbytně nutné. A jsem proti povinné předškolní docházce. Česká veřejnost předškolní vzdělávání uznává, pokládá školku za prospěšné zařízení. Měli bychom podporovat rodinu a blízké osoby dítěte. Neplatí, že pokud dítě nedochází do mateřské školy, je fatálně poškozeno,” zdůrazňuje psycholog Mertin. „Pokud rodina funguje, co jí má stát mluvit do toho, jak žije?” dodává. Reaguje tak zjevně na fakt, že povinná předškolní docházka se zavádí proto, že tzv. sociálně nepřizpůsobivé rodiny své děti na školu nepřipravují. Podle odborníků ale vůbec není jisté, že děti z vyloučených oblastí tato novinka do školek přivede. Odborníci z neziskového sektoru se domnívají, že se tímto opatřením spíše již tak problémové rodiny zatíží další povinnostmi, které nebudou schopny dostát. ■

Mgr. Marie Těthalová

